Elemrntaarsed keeleevad vatstuses ehk Näpunäiteid arstidele

Eva Antsov

13. veebruar 2013. a

Keel

Kas keel vormib meie mõtlemist?

- Iga tähenduse jaoks on olemas kindel vorm
- Suuline ja kirjalik keel
- Süsteemil on normid – sh grammatika, žanrist tulenevad
- Normid omandame keskkonnast. Kirjakeele puhul kuulatud ja loetud tekstidest
- Sooviksime igaüks, et üksikisiku keeleharjumusi tunnustataks
- Õige kirjakeel on tähtis **teistele**

Keel

- Normitud kirjakeel on ideaal, mida enamik keelekasutajaid püüab jäljendada
- Ümbritsev keel lapsepõlves ja kõneleja haridus
- Sõltub ka suhtlemise vormist ning eesmärgist
- Kirjalikus tekstis püütakse normingutest täpsemini kinni pidada kui suulises kõnes

Oskuskeel

- Valitud keeleline kuju peab sobima eesmärgiga
- Oskuskeel ei võrdu oskusõnade kogumiga, kuigi see on kõige iseloomulikum teaduskeele tunnus
- Oluline on siduda terminid üldsõnavaraga, et luua selged loomuliku ehitusega laused – (mitmeti)mõistetavus
- Iga erialal on kasulik tunda keele grammatilist struktuuri, milles ta kirjutab

Uuringuvastus

Sisu → ei saa aru! → vorm → aa, selge!
→ misasja!?

- Peatähtis on sisu
- Kui see ei ole lugejale kohe arusaadav, vaatab ta, mis signaale annab vorm
- Võimalikud eksitajad: keeleviga, ähmane kujund, tundmatu sõna ja lühend, väärseoseid loov sõnajärg

Viimistlemata tekst

- Kui vaikimisi norme rikutakse, tekib teksti vastuvõtjas küsimus, miks seda tehti
- Kirjutaja head tahet varjutab ja tekstis tõmbavad tähelepanu hoopis keelevead ja stiili kohmakus
- Kehvad tekstid annavad eeskuju teistele kogenematutele kirjutajatele, halvad kombed levivad

Täna teen ettekande

- Korrektuurist: vaatame elementaarseid keelevigu

- Kaugem eesmärk: korrektuur ja toimetus

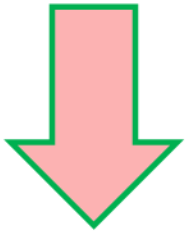

Tekst on ladus ja üheselt mõistetav

Sõnakasutus

- Terminitest pikalt ei räägi. Terminil peab olema üks seletus, sõnaraamatus heakskiidetud sõna
- Mõned tähelepanekud sõnakasutusest õigekeele vaatenurgast

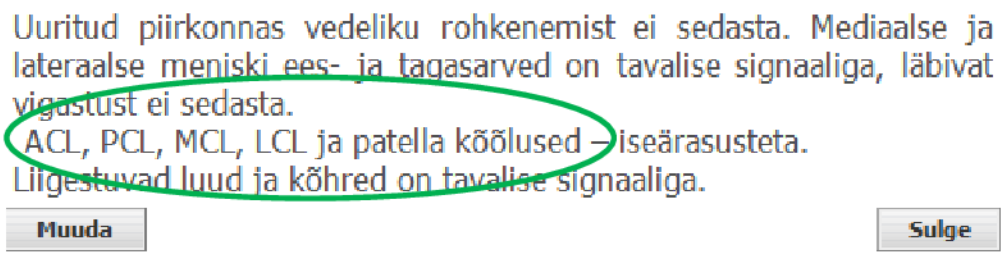

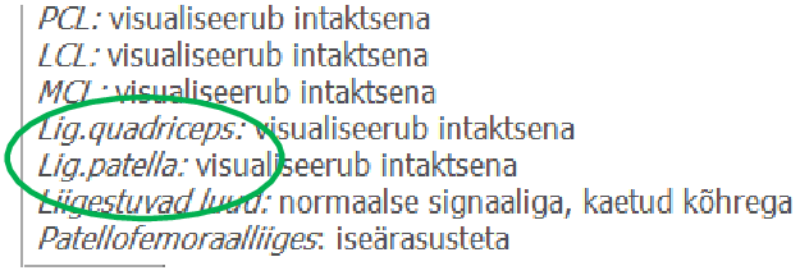

Tsitaatsõnad ja võõrsõnad

Biceps'i tulp

- Tsitaatsõnad, -väljendid on puhtvõõrkeelsed (võõrkehad keeles), peab tekstist eristama
- Kirjutatakse nagu võõrkeeles, häädlus on võõrkeelelähedane
- Käänamine ülakomaga, liitsõna tehakse sidekriipsuga

Biitsepsi tulp

- Võõrsõnu kirjutatakse häälduspäraselt, ei kasutata võõrtähti nagu q, x, c
- Võõrsõnu (mis on juba mugandatud) ei pea ülejäänud tekstist eristama, kasutatakse nagu omasõnu

PS. Ei ole põhjust eelistada võõrsõna, kui on olemas täpne vaste eesti keeles

Tsitaatsõnad

- Tsitaatsõna kirjutatakse muus kirjas, käänamine ülakomaga, liitsõna tehakse sidekriipsuga
- Kaldkirja ei panda võõrnimesid ega pealkirju, käänatakse häälduse järgi

  Radius'e distaalse otsa ristimurd

  Ulatub *v. cava superior*'ini / *v. cava sup.*-ni

  PERHi *grand old man*'iks valiti Ellamaa

  Cam-tüüpi deformatsioon

  Charcot' triaad, Bauchini klapp

  Kiire *washout*'i tõttu on pigem tegemist

Elu sõnaraamatus

Analoogia põhjal siiski eestipärastada, teha võõrsõnu, mida on tekstis lihtsam kasutada?

On mugandatud	Ei ole mugandatud
• Akroomion	• *Sinus*
• Skapulaarne	• *Patella*
• Radioulnaarne	• *Radius*
• Biitseps, tooraks	• *Scapula*
• Korpus	• *Foramen*
• Kondüül	• *Dura*

Ometi kasutame

Siinus, patella, patellofemoraalliiges, neuroforaamen, duurakott

Õige oleks

Patella side, *foramen intervertebralis*'te ahenemine, *dura* kott

Not sure if i'm too cute or my friends are too ugly

Elu sõnaraamatus

- *Segmental* – **segmentaalne** (mitte segmentaarne)

  Vale: kopsu segmentaararterid

- *Pulmonal, pulmonary* – **pulmonaalne**, pulmonaarne

  Lubatud mõlemad, aga kasutuses rohkem esimene

- *Coronal plane, coronary artery*

  Koronaalne tasapind

  koronaal/koronaarreko, koronaararter

Tähelepanekud sõnakasutusest

- aBSTSess
- retenTsioon
- emfüseem: kas tähendab midagi peale õhupuhituse ?

  Õhkemfüseem?
- Bronhogramm

  Vale: bronhiogramm
- Maksimaalne on suurim võimalik, optimaalne parim võimalik (võrdlusastmeid ei tehta)

  Vale: maksimaalseim mõõt 10 cm

  pildi kvaliteet ei ole optimaalseim

Tähelepanekud sõnakasutusest

- Neerude asetus, paiknemine ja asetsus

  Kes asetas? Asetsemine-paiknemine on iseenesest

  Produktiivne sõnatuletus *-us, -mine* (ei ole alati ÕSis sees, nt *asetsus* ei ole ÕSis)
- Mitu tähistab juba iseenesest mitmust

  Vale: mitmed kolded (õige on mitu kollet)
- Osa jäägu ainsusse

  Vale: osad metastaasid on uued (õige on osa metastaase)
- Vältida abstraktsete sõnade mitmust

  Vale: arengud, mahud, protsessid, poliitikad (õige on kollete maht suurenenud)

Tähelepanekud sõnakasutusest

- Ei soovita nende sõnade tähenduse muutumist

  antud uuringul – õige praegusel, käesoleval

  praktiliselt ja teoreetiliselt – õige peaaegu

  orienteeruvad mõõdud – õige ligikaudu, umbes

Tähelepanekud sõnakasutusest

- Nõudlikumas tekstis on pärast ajamäärsõna, peale = lisaks

  Õige: pärast kontrastaine süstimist

- Enamik on ‘suurem’ osa

  Vale: enamus koldeid on suurenenud

Tähelepanekud sõnakasutusest

- Mõõdud ja mõõtmed sobivad mõlemad
- Protsess tihti tarbetu sõna

  kasvajaline, põletikuline protsess → kasvaja, põletik?

- Lisa-, uudis- ja lihtsalt moodustis? Lisamass ja lihtsalt mass?
- Lümfisõlmede pakett viib soojale maale puhkama!

  Lümfisõlmede kogum

Tähelepanekud sõnakasutusest

- Sobima, vastama, viitama

Hea: sobib millega? milleks? Muutus sobib CA-ks

Halb: sobib millele? Hematoom sobib sulle!

Hea: viitab millele? KATEle viitav leid

Hea: vastama millele? Leid vastab KATEle

Hea: kaasnema, sarnanema, võrduma millega? Leid sarnaneb eelmise uuringuga

Halb: sarnanema millele?

Suur ja väike algustäht

- Suur algustäht kohustuslik kõigi pärisnimede tähistamiseks

  Modic 1. tüüp, Douglase õõnes, *cavum douglasi*'s

- Lisaks saab sellega näidata
  - austust

    Meie kõigi Juht hr Allik
  - ametlikkust

    Põhja-Eesti Regionaalhaigla

Lühendamine

- Põhjus: sagedad sõnad tekstis
- Eesmärk: ruumi säästmine
- Nõue: lühend peab tõesti lühendama sõna

Lühendid

- Üldkasutatavad
- Konkreetse teksti jaoks tehtud lühendid, mille sisu avatakse esmakordse esinemisel
- Erialased, laiemalt tähtsümbolid

Lühendamiseks 3 viisi

1. **Algustähtlühend.** Liitsõna puhul võib lühendada esimest osa

   a, u, l, h, L-Ameerika

2. **Katkendlühend.** Võtta tähed sõna algusest kuni algus- või järgsilbi esimese täishäälikuni, viimane v.a

   Komp-tom, sots-dem, arst-res, p-op

3. **Valiktähtlühend.** Ilmekas osa tähtedest

   dr, vrd, kl, lp, PERH, EMO, VKS, eKr, post-op/pop

   Erandlik: max (maksimaalne, maksimaalselt)

Lühendamine suure või väikse tähega?

- 1. ja 3. varianti võib kirjutada nii suurte kui väikeste tähtedega

  DR ja dr, IT, pop/POP, mtl/MTL

- Sidekriips näitab sõnapiiri liitsõnades, kuid teda enamasti ei kasutata valiktähtlühendeis

  k-aine ja KA, e-riik aga ekg/EKG, rahv-vah, post-op-muutused (mitte post.op), pop-muutused, med-dr (mitte med.dr)

Lühendamine ja punkt

- Punkt ei ole vajalik (samas kui kasutada, siis järjepidevalt)
  - üldtuntud väiketähtlühendeis

    nt, u, vt, sh, mh, e, ik
  - suurtähtlühendeis

    MTÜ, UH, FB

- (Sise)punkt on vajalik, kui lühend raskendab tekstist arusaamist või on mitmetähenduslik

  joon. (mitte joon, vaid joonis) k.a s.a e.m.a
  s.o i.i (ii on nagu hüüatus, vrd aa, ee, oo)

Võõrkeelsed lühendid

- **Võõrkeelsete/sõnaliste sõnaühendite** puhul võib kasutada kas lähtekeelset lühendit või tõlgitud sõnaühendist saadud eesti lühendit. Otsustavaks sageli tava
- Võõrkeelsed lühendid tuleb kirjutada tsitaadina
- Ld ja ingl lühendeis kasutatakse tavaliselt punkti

etc. *ca./ca* *vs. (versus)* *et al.* *p.o./po* *inf.*

N. B. ja NB! (ee) *P. S.* ja PS (ee) *sin. ja dex. d.* *i.v.*

Tsitaat on teises kirjas, nt *kaldkirjas*

Erialalühendid

- Ühe eriala raames kindlaks otstarbeks moodustatud lühendeid nimetatakse tähtsümboleiks
- Ei kuulu üldortograafia alla. Osa allub lühendamise reeglitele, osa mitte

  cm, CT, DWI, TP, T2, T2N0M0, >dex., +-seis

- Paljusid erialaseid lühendeid võib käsitleda sümbolina ja seega näiteks kaldkirja mitte rakendada (samuti käändelõppe, kui kääne on kontekstis arusaadav)

  CRP *CRP* asemel, DWI *DWI* asemel, SSC *SSC* asemel

Erialalühendid

- Kui järgida ortograafiat, siis lühendeis on tavaliselt läbiv suur või väike täht
- Segamini tähti kasutatakse vahel selguse huvides (nt eKr)

tu/TU/Tu , ca/CA/Ca, tbc/TBK/Tbk

IP, MKL/mkl, BB, CVC/TVK, CRP

?

RÖ-gr / rtg / rö-pilt / rö-gramm / rö thoracis

Lühendi käänamine

- Väiketähtlühend – käänamine sidekriipsuga

  nr-t, mkl-des, üv-tel, a-il, mts-d (kääne sõna järgi)

- Suurtähtlühend – võiks eelistada ilma sidekriipsuta

  PERHis/-is (tüvevokaaliga), ERÜsse, EMOst

- Sidekriipsu kasutatakse, kui muidu tekiks segadus

  MRIl/MRI-l kiirgusdoos puudub

- Aidsi levik – lühendist sai sõna
- Võõrlühend

  v. cava inf.-st

  BB-st (BB-pikapeakõõlust, *biceps*'i-kõõlust/*biceps*'i kõõlust, biitsepsi kõõlust) (tähtsümbolile käändelõppe ei pea panema)

  T2-kujutise (moodustab ühe mõiste)

Lühendamisvead

- Lühend lühendab! Ja peab olema funktsionaalne

  par. ei ole parem kui parem

  Kokkuv. (pealkirjas, allkirjas?)

  Diafragmad* norm kõrgustel (segadust tekitav lühend või vale sõnakasutus: õigem normaalsel kõrgusel/norm. kõrgusel)

  FP-dex. (õige FP dex., ei ole liitsõna)

- Kaldkriipsu ei ole soovitatav lühendeis kasutada. Ilusad lühendid ei ole

  l/s ü/v p/o

*Mitu diafragmat on inimesel?

Lühendamisohud

- Lühendid on argised
- Teatud hulgal muudab vormistuse selgemaks, teatud hulgast häirib visuaalselt
- Me kirjutame teistele. Lugeja tahab lühendist aru saada
- Tähtsümbolite jaoks ei ole kindlaid reegleid, iga kirjutaja silmailu

  sin>>>dex?

Komamure

- Tavaliselt *-des* ja *-mata* lause alguses tahab koma

  Uurides anamneesi, selgus, et patsiendil oli hommikul kolonoskoopia

- V.a võrreldes (millega?), hoolimata (millest?), vaatamata (millele?), lõpetades (millega?), arvates (millest?) – ei nõua koma

  Võrreldes 04.02 ülesvõttega on parema kopsu alaväli transparentsem, vasak hemidiafragma on nüüd eristatav

Arvud

- Viiekohaline arv **10 000** on tühikuga. 4-kohaline **2222** mitte
- 5 protsenti või 5%,

  - %-le käändelõppu ei panda

  5% võrra, 5% kasv
- Tühikut ei kasutata arvu täpsustamisel

  T3b, vt lõik 5.2a, 5%
- Mujal on enne lühendit **tühik**!

Arvud

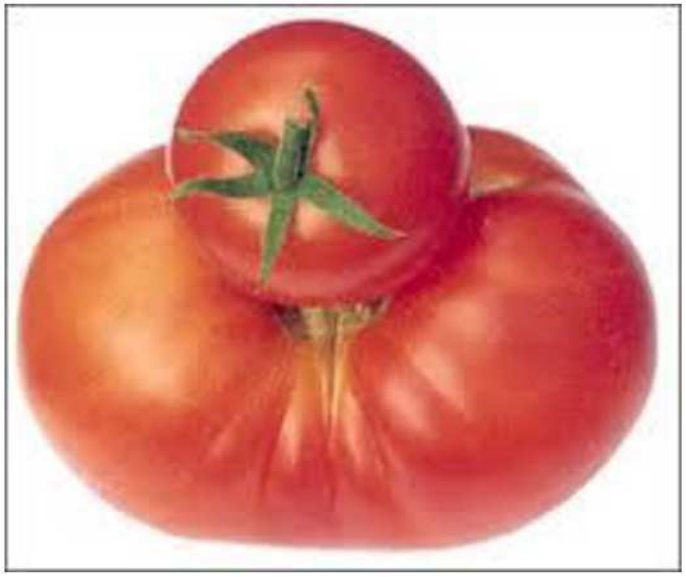

Eesnäärme maht on
25 milliliitrit
25 ml
~~mitte 25ml~~

Eesnäärmes on
5-sentimeetrine
5 cm
5 cm suurune kasvaja

Mul on täna sellest
5tunnine
5-tunnine
5 h loeng

Aeg

- Järgarvu järel on punkt
- Vahemik on mõttekriips
- Enne lühendit on tühik

  7.–12.03.2013. a läheme radioloogidega Viini
- Viimase arvu järel ei ole punkti, kui ei ole lühendit

  Võrreldes 30.01 ja 15.02.2013 uuringuga

  Võrreldes 30.01 ja 15.02.2013. a uuringuid

Aeg

- Punkt jääb esimese arvu juurde

  7., 8., 9. roide murd ehk 7.–9. roide murd patsiendi 12. uuringul 30.01

- Kellaaeg on tavatekstis punktiga

  Võrreldes kl 00.00 pildiga

- Juhendajate klassika

  1990ndad/90-ndad / 1990. aastad, kui mina noor olin ja tööd alustasin...

Vormistus: pealkiri ja allkiri

- Eraldi reana seisva pealkirja ja allkirja järele punkti ega koma ei panda

Leid
- Vastus

Kokkuvõte: Ägeda patoloogiata.

Ehk kokkuvõtte kooloni mõte on siin:

Kokkuvõte
Ägeda patoloogiata.

Tere

Tegelikult võib kokkuvõtte kirjutada ka väikse tähega.

Arvamus: ägeda patoloogiata.

Minu kirja mõte on aga selles, et tervitades ja lehvitades (mis on pealkirjad) ei ole komasid vaja, kui just ei pöördu kellegi kindla poole.

Kõike head
Eva

Vormistus: loetelu

- Loetelu ees oleva lause lõppu pannakse koolon vaid siis, kui lauses on kokkuvõttev sõna

Leid Pealkiri Leid: Kokkuvõttev sõna

- Kui loetelurühmad on numbrite või tähtede asemel tähistatud **kujunduselemendiga** (kriipsud, täpid, mummud, tärnid vm), siis loetelusid ei normeerita

Vormistus: loetelu

Kujunduselemendiga loetelu

- Lühikeste rühmade vahel võib jätta kirjavahemärgid panemata
- Semikoolonit kasutatakse üldiselt siis, kui samas reas koma juba esines

Reeglid numbrite ja tähtedega loetelude tegemiseks

- 1), 2), 3) ja a), b), c) ja a., b., c. loetelurühmade korral soovitatakse eraldamist semikooloniga ja sel juhul algab rida väiketähega. Võib esineda ka terviklauseid
- Kui loetelurühmaks on terviklause või ka mitu lauset, sobib nummerdus 1., 2,. 3. ja rühmade eraldajaks punkt

Vormistus: loetelu näide

Leiud:

a) kopsuarterid kontrasteeruvad normaalselt;
b) alveolaarse ja interstitsiaalse tihenemise tunnuseid ei ole;
c) pleuraõõntes vedelikku ei ole.

Kokkuvõte

Kopsud on terved.

Kujundelemendiga loetelu näide

Leid:

- kopsuarterid kontrasteeruvad normaalselt, alveolaarse ja interstitsiaalse tihenemise tunnuseid ei ole. Pleuraõõntes vedelikku ei ole;

- kõhuõõne parenhümatoossed organid on aktuaalse leiuta.

Kokkuvõte: Kopsud on terved.

Kujundelemendiga loetelu näide

Leid võrreldes eelmise uuringuga:

- kopsuarterid kontrasteeruvad normaalselt
- alveolaarse ja interstitsiaalse tihenemise tunnuseid ei ole
- pleuraõõntes vedelikku ei ole. Kõhuõõne parenhümatoossed organid on aktuaalse leiuta

Kokkuvõte: Kopsud on terved.

KT-uuring kopsudest

- Kopsuarterid kontrasteeruvad normaalselt
- Alveolaarse ja interstitsiaalse tihenemise tunnuseid ei ole
- Pleuraõõntes vedelikku ei ole. Kõhuõõne parenhümatoossed organid on aktuaalse leiuta

Kokkuvõte: Kopsud on terved.

Kokku-lahku

- Sisu või vorm nõuab kokkukirjutamist

Ainsuse omastavas olev nimisõna kirjutatakse järgneva nimisõnaga **kokku**, kui ta märgib mõiste **liiki või laadi**, moodustades ühe kindlakskujunenud mõiste ja vastates küsimusele *missugune?* (*mis liiki?, mis laadi?, mis?*).

Kas tähendus muutub?

Lapse põlv ja lapsepõlv

Kas lohiseb?

Lapsepõlvemälestused

Kopsujoonis

Ultraheliuuring, UH-uuring

Kompuutertomograafiauuring, KT-uuring

Magnetresonantstomograafia uuring, MRT-uuring

Kokku-lahku

Kui **ainsuse omastavas** olev nimisõna vastab küsimusele *kelle?, mille?*, siis kirjutatakse ta järgnevast nimisõnast **lahku.**

Lahku
Radioloogi raamat

UH leid, KT leid, IT areng

Ei ole leiu liik, pigem lahku ja ilma sidekriipsuta

Kokku-lahku

Täiend
Ilusa lapsepõlve mälestused
Ilusad lapsepõlvemälestused

- Täiend

  kopsueemaldamine / kopsueemaldamisejärgsed muutused/ kopsu eemaldamise järgsed muutused

  sapipõiesein /sapipõie seina paksus

  Gaasi-vedelikunivoo või gaasi-vedeliku nivoo?

  Nagu maasika-mustikamoos

Kokku-lahku

- Kokku

  Vedelikupeeglid, maksastruktuur, mistõttu, kopsukontusioon

- Lahku

  põie maht, neeru suurus, KT leid, kas või

- Röntgenipilt ja röntgenuuring

  Võrdle silmnähtavalt (mis nähtavalt?), mustikajogurt (mille jogurt?)

- Tava ja harjumus. Mõelda analoogiale

Radman Style

- Meditsiinikeeles on paratamatu, et kasutame koos nii oma- kui võõrsõnu, erinevaid keeli ja tähtsümboleid, mida ortograafia ei normeeri
- Katkendlik, kirjeldav tekst, telegrammistiil (lünklaused). Tegusõna puudumine ei ole iseenesest viga, võib aidata lugeda

Radman Style

- Selgus, tavalisus vormistamisel – teabe edasiandmisel põhiline
- Isikupära ei ole vaja rõhutada, kuid isikupära ei saa vältida
- Järjepidevus ühe sõna, võtte kasutamisel, võõrsõna kasutamise kahtluse korral pigem jätta ld keelde
- Kokku-lahku kahtlusel eelistada lahku kirjutamist

Arsti *know-how*

- Kasvajakude : koe : kude
- Sapipõie sade : sademe : sadet
- kohv : kohvi : kohvi
- Puder : pudru : putru
- sümptom : sümptomi : sümptomit
- õlu : õlle : õlut; õlled : õllede : õllesid

Elementaarne, Watson!

- Kõige koledamad vead on lohakusvead
- Kõige suurem viga on hoolimatus enda loodu vastu

Elemrntaarsed keeleevad vatstuses
ehk
Näpunäiteid arstidele

Aitäh!

- Miina Norvik, soome-ugri keelte doktorant
- Nemvalts P. Eesti keel kõrghariduse ja teaduse keelena. Sirp 4.01.2013
- Kerge K. Keelekorralduse põhimõtted. Sirp 28.09.2012
- Eesti Keele Instituut http://keeleabi.eki.ee/?leht=0

Eesti keele speller

- http://www.filosoft.ee/

Õpime kirjutama lugedes

Ja siis küsib tohter:
"Teie elukutse?"
Ma vastan: "Polkovniku lesk."
"Aga varem?" küsib tohter.
"Varem olin ma polkovniku naine, ja mittesuitsetaja," vastan ma.
"Aga peale selle, peale polkovniku?" küsib tohter.
"Te lõpetage oma katsed mind laimata! Mul ei olnud peale polkovniku kedagi, polkovnik oli mu elukutse, armastus, sõda ja rahu, ta oli minule kõik ja mina temale esimesel kohal enne sõjaväge! Asuge asja juurde. Ma olen haige ja meil teiega saab olla ainult üks teema - haigused!"